

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2023]

Nejla ORTA

<https://orcid.org/0000-0002-5183-5994>

Öğr. Gör. Dr. | nejlakayali@gmail.com

nejla.orta@lingfil.uu.se

Mersin Üniversitesi

<https://ror.org/04nqdw39>

Rektörlük | Türk Dili Bölümü

Uppsala University

<https://ror.org/048a87296>

Department of Linguistics and Philology

Masal Kahramanlarında Gerçeklik

Algısı: Keloğlan Örneği

Perception of Reality in Folk Tale Heroes:

The Example of Keloğlan

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received:* 06.11.2023

Kabul Tarihi | *Date Accepted:* 30.11.2023

Yayın Tarihi | *Date Published:* 30.12.2023

Atf | Citation

Orta, N. (2023). Masal Kahramanlarında Gerçeklik Algısı: Keloğlan Örneği. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2439-2462. <https://doi.org/10.34083/akaded.1386673>

Orta, N. (2023). Perception of Reality in Folk Tale Heroes: The Example of Keloğlan. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(3), 2439-2462. <https://doi.org/10.34083/akaded.1386673>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright&License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Nejla ORTA | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Halk edebiyatının sözlü kültür ürünlerinden olan ve sonrasında yazıya geçirilen masal ve halk hikâyeleri gibi eserlerde gerçek ve gerçekçilik konusunun pek tartışılmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar çoğunlukla semboller üzerinden ele alınmış ve psikanalitik açıdan değerlendirilmiştir. Özellikle modern edebiyatla birlikte masallar, gerçek ve gerçeklik kavramlarından uzak görülmüştür. Bu çalışma masalarda gerçekliğin nasıl olduğunu ve masal kahramanları üzerinden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu açıdan edebiyatta gerçek/gerçeklik/gerçekçilik konularına halk edebiyatı açısından bakmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Edebiyatta gerçeklik kavramı farklı akımlarla farklı içerikler ve anlamlar kazansa da her dönemde ve her akımda farklı bir yapı kazanmıştır. Anlatılarda hayatın gerçekliği malzeme olarak kullanıldığı için ve özellikle masalın kahramanları masalda bir düzeni temsil ettiğinden dolayı o düzen içinde bulunduğu evreni, dünyayı, çevreyi algılama biçimi olarak bazı gerçekleri ve gerçeklik algısını da temsil etmektedir. Bu çalışmada Tahir Alangu'nun Keloğlan Masalları kitabındaki masallar öncelikli olmak üzere Anadolu insanın bazı tipik özelliklerini taşıyan Keloğlan üzerinden kahramanın gerçeklik algısı analiz edilmektedir. Anlatım boyunca kahramanın yolculuğunda, gerçekliğin algısında bazı sorgulamalarla ve aşamalarla hatta olağanüstülüklerin de yardımıyla değişim yaşanır, yaşattırılır. Kahraman anlatı boyunca yaptığı sorgulamalar sayesinde gerçekliğe yeni boyut kazandırma fırsatı yakalar ve yolculuğunu tamamlayabilir. Keloğlan yolculuğunda üstünlüğü bu sorgulamalar sayesinde elde etmektedir. Kahramanın gerçeklik algısı, bireysel ve ortak tezahürlerle gerçekleri düşündürür, sorgular, yansır.

Anahtar Kelimeler: Gerçekçilik, gerçeklik algısı, kahraman, Keloğlan, masal.

Abstract

The issue of truth and realism has not been discussed much in works such as folk tales and folk stories, which belong to the products of the oral culture of folk literature and were later written down. The studies were mostly treated through symbols and evaluated psychoanalytically. Especially in modern literature, folk tales were considered to be far from the concepts of truth and reality. This study aims to evaluate how reality is in folk tales and through folk tale heroes. In this regard, it is believed that it is important to examine the issues of reality / realism in literature in terms of folk literature. Although the concept of reality in literature has acquired different contents and meanings in different movements, it has acquired a different structure in each period and movement. Since the reality of life is used as the material of stories, and especially since the heroes of the folk tale represent an order in the folk tale, this order also represents some facts and the perception of reality as a way of perceiving the universe, the world and the environment in which it exists. This study analyzes the protagonist's perception of reality through the Keloğlan, which bears the typical characteristics of the Anatolian people, mainly through the folk tales in Tahir Alangu's Keloğlan Tales. Throughout the narrative, the hero's journey and perception of reality is changed through several questions and stages, even with the help of the extraordinary. Through his questioning throughout the narrative, the protagonist has the opportunity to add a new dimension to reality and can complete his journey. Keloğlan gains superiority in his journey thanks to these questions. The protagonist's perception of reality makes him think, question and reflect the realities through individual and collective appearances.

Keywords: Folk tale, hero, Keloğlan, perception of reality, realism.

Giriş

Bu çalışma masalarda gerçekliğin nasıl olduğunu ve masal kahramanları üzerinden gerçeklik algısının değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu açıdan edebiyatta gerçek ve gerçeklik konularına halk edebiyatı açısından bakmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Gerçeklik insanın kendini ve çevresini algılamasında en temel olgulardandır. Gerçeklik konusu Türk edebiyatında çoğunlukla Tanzimat döneminden başlayarak hakikati gösterme ve ona uyma gayretiyle yer bulmuştur. Ürünler “gerçekçi” yönleriyle öne çıkmaya başlamıştır. Halk edebiyatının sözlü kültür ürünlerinden olan ve sonrasında yazıya geçirilen masal ve halk hikâyeleri gibi eserlerde gerçeklik konusunun pek tartışılmadığı görülmektedir. Özellikle edebiyatta masallar, bazen gerçek ve gerçeklik kavramlarından uzak düşünülmüştür. Yapılan çalışmalar çoğunlukla semboller üzerinden ele alınmış ve psikanalitik açıdan değerlendirilmiştir. Ancak son zamanlarda Jack Zipes, Robert Darnton, Christina Bacchilega, Marina Warner, Evrim Ölçer Özünel, Mustafa Gültekin, Seçkin Sarpkaya gibi isimlerin masal çalışmalarında masalın sosyal bağlamı ve gerçeklik ilişkisine değinen bazı çalışmaları yer almaktadır.

Her edebî türün bir de kurgusal gerçekliği olduğu gibi masal türünün de bir kurgusal gerçekliği vardır. Bu çalışmada kurgusal gerçekliğe zaman zaman değinilse de gerçeklik asıl masal kahramanları üzerinden ele alınacaktır. Çünkü karakterlerin hareketlerinin ve kararlarının arkasındaki gerçekleri ve motivasyonları açıklamak, okuyucuların veya dinleyicilerin kahramanların davranışlarını, yolculuğunu anlamalarını ve onunla bağ kurmalarını sağlamaktadır, ayrıca masaldaki gerçekliği dış dünyanın gerçekleriyle ilişkilendirerek kavramlarla ilgili bir gerçeklik algısı oluşturmaktadır. Masalın kahramanları masalda bir düzeni temsil ettiğinden dolayı o düzen içinde gerçekleri/gerçekliği de temsil etmektedir. Doğaüstü, fantastik, hayal ürünü de olsa o kurgunun içinde doğal bir mantık, tutarlılık, insan aklıyla uyuma ve gerçekliğin olması gerekmektedir.

Edebiyatta gerçeklik kavramı farklı akımlarla farklı içerikler ve anlamlar kazansa da modern dönemden itibaren daha farklı bir yapı kazanmıştır. Gerçeklik algısı, kişinin içinde bulunduğu evreni, dünyayı, çevreyi algılama biçimidir. Romanlarda kurgusal gerçeklik çerçevesinde kendine sıklıkla yer bulan gerçeklik algısını masalarda kahraman üzerinden değerlendirerek bakmak yerinde olacaktır. Anlatılardaki gerçeklik kahramanların duygularıyla, bilişsel düzeyleri ve zihinsel süreçleriyle edindikleri bilgilerin işlenerek anlam dünyalarının oluştuğu bir süreçtir. Bu açıdan pek çok masaldan örnek verilebilir. Ancak bu çalışmada gerçekliğe, edebiyatta ve masalda gerçeklik algısına değindikten sonra Anadolu insanının bazı tipik özelliklerini üzerinde taşıyan Keloğlan masallarındaki kahramanın gerçeklik algısı konusu ele alınmaktadır.

Gerçek, Gerçekçilik, Gerçeklik Algısı

Platon ve Aristoteles'ten itibaren tartışılan önemli konulardan biri olan “gerçek” ve “gerçekçilik” kavramları ilk zamanlar epistemolojik bakış açısıyla “doğru olan” anlamıyla somut ve nesnel şeyler üzerinden değerlendirilirken zamanla soyut ve içsel özellikleriyle

de pek çok alanda kendine yer bulmuştur. Zaman zaman farklı alanlarda farklı anlamlar içerse de bu çalışmada edebiyat, özellikle halk edebiyatı ve masallar, kapsamı içerisinde gerçek ve gerçeklik kavramları ele alınmaktadır.

Felsefede ve edebiyatta gerçek, hakikat ve doğruluk sözcükleri bazen birbirinin yerine kullanılsa da farklı anlamlar da içermektedir. Ancak “Gerçek, hakikat ve doğruluk’ kavramlarının en temel ortak yönü, üçünün de var olanla ilişkili olmasıdır.” (Ertem, 2018, s. 10). Heidegger, Varlık ve Zaman’da gerçek ve hakikat kavramlarını “Dasein” yani “insan varoluşu” üzerinden yorumlamaktadır. Heidegger’e göre gerçeklik meselesi, var olana ilişkindir (Ertem, 2018, s. 19). Gerçekliğin öncelikli konusunun ne olduğu ve nasıl yansıtılması gerektiği ya da her dönem ve akımla farklı anlam ve içerikler kazanması bu çalışmanın kapsamını aşsa da “insanın varoluşu” temelinde gerçekliği değerlendirmenin yerinde olduğu düşünülmektedir.

Sanatta ve edebiyatta gerçeklik işlenirken felsefeden ayrıldığı ya da yeni bakış açıları getirdiği, hayatı yeniden biçimlendirdiği noktalar vardır. Sanatın gerçekliği hayatın gerçekliğini bir malzeme olarak kullanarak yeni bir gerçeklik yaratır (Aktaş, 1991, s. 14-15). Ancak hayatın gerçeklerinden söz ederken gerçeği önermelerle karıştırmamak gerekmektedir, yani gerçek denilen şey kabul edilmesi amacıyla sunulan bir görüş ya da öneri olmamalıdır.

Bugün mantıkta hakikat, önermelerle ilgili bir nitelik olarak kabul edilirken hakikatten söz etmek, bir şeyin doğru ya da yanlış olabileceğinden söz etmek demektir. Olgular kendi başlarına ne doğrudurlar ne de yanlış. “Bu soba yanlış mı, doğru mu?” diye bir soru anlamsızdır; soba ne doğrudur ne de yanlış. Ama “Ahmet Bey’in evinde iki soba var.” önermesi doğru mu, yanlış mı diye sorulabilir. Dolayısıyla önerme, bir olguyu tasvir ettiği için doğruluk ya da yanlışlık ancak önermeler için söz konusu olabilir (Moran, 2014, s. 274). Gerçeklik algısında mantıkla doğrulanabilir olan önermeler olgularla beraber edebiyatta bir kurgunun içinde verilerek anlatılmaktadır.

Bir kurgunun sonucu olarak kurmaca metinler kurgusal gerçekliği olan eserlerdir ve masal da bir kurmaca metindir.

“Kurmaca metinler, bizim bildiğimiz, duyduğumuz, gördüğümüz insanların, mekânların, olayların, duyguların, zamanların benzerlerini sunarlar bize, ancak dış dünya gerçekliği ile kurmaca dünya içinde verilmeye çalışılan gerçeklik, temelde birbirlerinden bir hayli uzak iki kutbu temsil ederler.” (Çıklâ, 2002, s. 116).

Yapılan bu tanıma dış dünya gerçekliği ve kurmacanın gerçekliği açısından bakılırsa roman için geçerli olan durumun masal için de geçerli olduğu görülür. “Masallar, kurmaca olarak kabul edilen nesir anlatılarıdır.” (Bascom, 2003, s. 79).

Kurmaca dünya ile dış dünyanın gerçekliği farklı olsa da kurgular bizim gerçekliği biçim üzerinden daha iyi anlayabileceğimiz düşüncesini sağlamaktadır (Jusdanis, 2012, s. 57). Kurguda olaylar, bir sırayla ya da hayattaki doğal akışla değil, kendine özgü bir biçimde

düzenlenir (Moran, 2014, s. 183). Bu düzen ve biçim içinde gerçek ya da gerçeklik denilen kavramlar kendine özgü şekilde algılanır.

Yazar açısından gerçekliğe bakılacak olursa edebiyatta yazarın gerçeklikle ilgili ne düşündüğü ve gerçeklikle neyi vermek istediği açısından Nabokov, bütün kurguların bir kurmaca olduğunu, bütün sanatın ise bir aldatmaca olduğunu söyleyerek bütün büyük yazarların dünyalarının kendi mantığı, kendi kuralları, kendi rastlantıları ile bir diğer dünyası olduğunu belirtir (1988, s. 32). Aldatmaca sözcüğü çok keskin bir ifade olsa da kurmacanın yazarın dünyası olduğu gerçektir. Ancak eser yazarının elinden çıkıp okuyucusuna ya da dinleyicisine ulaştığında bir de onun dünyası ortaya çıkmaktadır.

Okur açısından ise özellikle günümüzde

“Postmodernist eserlerdeki gerçek ancak okurların kendi yorum düzeylerine göre beliren parçalı bir gerçektir. Bir kişinin tüm gerçeği kavraması söz konusu değildir. Çünkü gerçek bölünmüştür ve ancak gerçeğin parçaları kavranabilir. Gerçeğin mutlak bir açıklaması yoktur.” (Gezer, 2020, s. 305).

Gerçekliğin parçalar hâlinde verilip alınmasına masallarda gerçeklik algısından bahsederken değinilecektir.

Masallar açısından Novalis gibi MacDonald’ın çalışmalarına baktığımızda onlar yaşamın ve kurgunun fantastik unsurlarının ilahî özün hiyeroglifleri olduğuna güçlü bir şekilde inanıyorlardı. Çünkü gerçek bir birey, yaratıcı bir sanatçı olarak kendi kendine oluşan özerk bir sanat eseri gibidir (Zipes, 2006, s. 112). Masalın fantastik unsurlarının kurguda ilahî bir yansıma olarak görülmesi ve bireyin kendi gerçekliğini kurgulamada masalın kurgusallığının bir yansıması gibi hareket etmesi söz konusudur.

Bir kurguyu oluşturan temel unsurlardan biri de karakterdir yani kahramandır. Kurgu yapısında yer alan bütün öğeler, bu karakterler için vardır ve karakterin etrafında döner (Ören, 2015, s. 158). Gerçeklerin karakterlerin ya da kahramanların üzerinden anlatılması söz konusudur.

Gerçek kavramı gerek sanat, eser, yazar, alıcı, okuyucu ya da dinleyici açısından gerek anlatının kahramanları açısından anlatıda çok boyutlu şekilde ele alınabilir. Bu açıdan önce edebiyatta ve halk edebiyatında kısaca gerçeklik değerlendirildikten sonra masal edebî türü açısından ve masal kahramanları açısından gerçeklik konusuna bakılarak gerçeklik algısı değerlendirilecektir.

Edebiyatta ve Halk Edebiyatında Gerçekçilik

Edebiyatta gerçeklik özellikle pozitivizmle beraber realizm akımıyla ortaya çıkmıştır. “Realizm (gerçekçilik) en geniş anlamı ile eşyanın ve olayların oldukları gibi tasvir edilmesidir.” (Kefeli, 2007, s. 45). Çağdaş anlamda edebiyatta gerçekçilik kuramını tutarlı bir çerçevede ele alan Georg Lukacs, yenilikçi edebiyat yazarlarını karşılaştırarak “Edebiyat bir devrin sosyal gerçeğini, sosyal gelişimini ve (bu gelişim içinde meydana gelen) sosyal çatışmaları en doğru biçimde yansıtmalıdır.” (Kantarcıoğlu, 1993, s. 137) der.

Zaman zaman diğer sanat dallarıyla aynı içeriklerle zaman zaman da başka şekillerde Türk edebiyatında gerçeklik algısı, zaman ve mekânın şartlarına göre kültürel değişikliklerle farklı şekillerde temsil edilmiştir. Edebiyatta gerçeklik kavramı farklı akımlarla farklı içerikler ve anlamlar kazansa da modern dönemden itibaren daha başka bir içerik kazanmıştır.

Tarihsel veya nesnel gerçeklikten farklı olarak edebî gerçeklik, sanatsal olarak düşünüldüğünde estetik bir gerçekliktir ve her bir türün gerçeklik boyutunun farklı olmasına rağmen dayandıkları çıkış noktalarının nesnel dünya olduğu görülmektedir (Gezer, 2020, s. 296). Bu noktada insanın çevresini algılayışı nesnel dünyayla olduğu için gerçeklik algısı açısından bu durum olağandır.

Aslında varlık felsefesinin konusu olan gerçek ve gerçeklik kavramı bireyin sosyal hayatı içinde ayrı bir içerik kazanırken edebiyat dünyasında ister sözlü ister yazılı olsun özellikle masal türündeki gibi doğaüstü ve fantastik kurgularda başka bir içerik kazanmaktadır. Bir hikâye ile beraber bireyin önce kendi düşünce sürecinde oluşturduğu gerçeklik algısı daha sonra yaşantısına hatta toplumsal hayata etki etmektedir. Neyin gerçek olup olmadığı ve bu durumun yarattığı çelişki hikâye için zengin bir malzeme içeriği oluştururken toplumsal hayatta bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Gerçekliği sadece bir şeylerin yansıması olarak ya da tek bir gerçeklik varmış gibi görmemek gerektiğini savunanlar da vardır.

“Bazı eleştirmenler, gerçekliği aynaya indirgemenin doğru olmadığı görüşünü paylaşırlar. Onlara göre ayna tek boyutlu ve tek yönlü eksik bir görüntü sunar. Gerçeklik, bir prizmadır, sanatçı aslında bir prizma ve renk tayfı görevi yapar. Gerçeklik aynı zamanda çoğul ve parçalıdır.” (Yüce, 2016, s. 111).

Yahut kurmaca açısından düşünülürse bir şey aynı zamanda hem gerçek hem de kurmaca olabilmektedir (Eagleton, 2017, s. 124). Sanatta ve edebiyatta gerçeklik algısı, olmuş olanı yansıtmaya dahi içerikleriyle potansiyel gerçekliği ihtiva edebilirler. Bunu da kurmaca, üstkurmaca ve metinlerarasılık ile yaparlar.

Geçmişte yazarın metne dâhil olarak okuyucuyu yönlendirmek gibi bir etkisi olan üstkurmaca, postmodern romanda gerçeklik ve kurmaca arasındaki farkındalığı amaçlar. Okur romanla kendini özdeşleştiremez, çünkü onun romandaki gerçekliğin kurmaca bir gerçeklik olduğunu algılaması ve gerçeklik parçalarını yorumlaması istenir. Üstkurmaca teknik yani kurmaca evren başlı başına bir gerçeklik alanı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla mantıksal gerçeklik ile fantastiğin birbirine karıştığı yeni bir gerçeklik alanı oluşturulur (Sazyek, 2010, s. 513). Aşağıdaki bölümlerde masallara ve Keloğlan tipine bu açıdan bakılacaktır.

Gerçeklik konusuyla ilgili değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli konuya anlam konusudur. Sözlü kültürde de yazılı kültürde de anlatılar ve gerçeklik edebiyatta dille anlatılmaktadır ve anlamı belirlemektedir. Ancak anlam çok yönlüdür ve anlamı belirleyen pek çok şey vardır. Umberto Eco “Dilin, çoklu anlam oyunlarının içinde kavranıldığını ve metnin mutlak bir tek anlam içeremeyeceğini” (1994, s. 33) ifade eder.

Tek bir anlamın olmaması gerçekliğin de boyutunu değiştirmekte ve çok boyutlu yapmaktadır.

Edebiyatta gerçekçilik modern dönemden sonra özellikle roman ve öykü türünde kendine çokça yer bulmuştur. Gerçekçiliğin farklı türleri de vardır. Bunlar içinde bireysel gerçekçiliğin yanında en yaygın olanlar arasında “toplumsal gerçekçilik”, “eleştirel gerçekçilik”, “varoluşsal gerçekçilik” ve “büyülü gerçekçilik” yer almaktadır.

Toplumsal gerçekçilik ilk dönemlerde 18. yüzyıl romanlarında yansıyan gerçeklik, kolektif geleneğin yerine bireysel yaşantının bulunduğu bir gerçeklik anlayışıdır (Watt, 2007, s. 16-25). Eleştirel gerçekçiliği ontolojik temelde Bhaskar, dört temel ilke ile temellendirir: Transandantal realizm, eleştirel natüralizm, açıklayıcı eleştiri ve diyalektik (Türk, 2012, s. 195). Eleştirel gerçekçiliğin “doğru bilgi” veya “bilimsel gerçek” üzerinden kavramsallaştırılması hem gücünü hem sorunlarını özetler (Türk, 2012, s. 212). Varoluşsal gerçekçilik açısından Corey ve Bezirci’ye göre insanın tanımlanması nesne üzerinden değil, varoluş üzerinden olmalıdır. Kaygıda bir hastalık değil, yaşamın sorumluluklarından kaçışın bir anlatımıdır. İnsan yaşamının belirleyicileri insanın geçmiş ve içsel dürtüleriyle kısıtlanamaz. Varoluşçu yaklaşımda bireyin problemlerinin çözümü insanın geçmişinde ya da biyolojik yapısında değil yaşam yollarını özgürce seçip sorumluluğunu üstlenmesindedir (Koçak & Gökler, 2008, s. 92).

Masallara en çok uyan gerçekçilik bireysel ve toplumsal gerçeklikle beraber öğeleri ve özellikleri itibariyle büyümlü gerçekçiliktir. Folklorik öğelerin çokça bulunduğu büyümlü gerçeklikte bilinenle bilinmeyen, alışılmış olanla alışılmadık, fantastikle gerçek bir arada sunularak kendi anlatı evrenini oluşturur. Bir postmodern akım olarak büyümlü gerçekçilik, “büyümlü unsurların, resmedilen gerçeklik içinden organik olarak gelişmesini sağlayacak biçimde fantastik ve gerçekçiliği birbirine bağlayan” (Faris, 2005, s. 163) “postmodernizmin merkezi” (Faris, 2005, s. 173) olarak kabul edilen bir akımdır. Masallardaki gerçekçilikle postmodern dönemin metinlerini büyümlü gerçekçilik açısından değerlendirirken şuna dikkat etmek gerekir: Büyümlü gerçekçilikte olağanüstülüklerin metinde gerçek gibi verilmesi söz konusuysen fantastik ya da folklorik öğeler diye söylenen halk bilimsel türlerde olağanüstülüklerin doğal olmayan yani doğaüstü olarak vurgulandığı belirtilmektedir. Açıkçası bu tartışılır bir durumdur, çünkü bu eski metinlerin ortaya çıktığı dönemlerde anlatılanların zaman zaman gerçek gibi görülme ya da kabul edilme olasılığı vardır, ancak tabii bunu tespit etmek oldukça güçtür. En azından günümüzde de olduğu gibi doğaüstü ya da olağanüstü unsurlarla gerçekler iç içedir denilebilir. Bu tür fantastik unsurların kullanılışı “postmodern söylemin akla ve bilime gösterdiği tepkinin edebî düzlemdeki bir yansıması olarak da yorumlanabilir.” (Şen Altın, 2017, s. 102). Metinlerde anlatılanların gerçeğin edebî estetik mesafe ile örtülerek anlatılması ya da doğrudan bir gerçeğin sunumu veya hiçbiri olmasa da gerçekmiş gibi kabul edilerek anlatıldığı ve algılandığı durumlar da söz konusu olabilir.

Halk edebiyatı açısından gerçekliğe bakıldığında eski zamanlardan günümüze halkın içinde şekillenerek oluşan bir birikimin dolayısıyla gerçekliğin yansıması vardır. Mit, masal, efsane gibi anlatılar doğaüstü unsurlar barındırsa da değişik gerçeklikleri içinde

barındırır. Bugünün bilgisiyle geçmişi ya da o zamanın ürünlerini değerlendirirken tam bir kavrayış söz konusu olmayabilir. Ancak Butor'un dediği gibi "Değişik gerçeklere değişik anlatım biçimleri denk düşer." (1991, s. 20-21). Örneğin, bazı kültürlerde mit ve efsaneler gerçek olarak kabul edilir (Bascom, 2003, s.86).

Eski ve yeni çağın edebî metinleri ve yöntemleri değişik, farklı olsa da insan doğası, duygular, insanın iç dünyası, ilişkiler, toplum gibi konularda ortaklıklar taşır. Dil ve ifadeyle, iletişim ve estetik yaratım sağlayarak derinlikli temalar ve sembollerle zamanın ve mekânın ötesinde anlamlar ve gerçeklikler taşıyarak eserler ortaya koyarlar.

Halk edebiyatında gerçeklik algısı, farklı zaman ve türlerdeki kültür, inanç, yaşam biçimi, düşünce yapısı ile kendini gösterir. Örneğin gerçeküstü görünse de mitoloji ve efsaneler insanı ve insanın evrendeki yerini anlatmaya çalışan türlerdir. Doğa ve çevre sıklıkla halk edebiyatı türlerinde kullanılır ve yaşamın bir parçası olarak simgesel anlatımların dışında gerçeklik boyutuyla da yer alır. İnançlar ve ritüeller gerçeklik algısını etkiler. Toplumsal gerçeklikler halk edebiyatı türlerine konu olur. Örneğin, abartılı ya da sembolik anlatımlar içerse de tarihî, mitolojik anlatılar, destanlar kahramanların yaşamlarını ve mücadelelerini; halk hikâyeleri daha çok günlük yaşamları ve insan ilişkilerini anlatır. Ağıtlar, ölen kişilerin anısına yakılan ve gerçek yaşamın acılarını dillendiren metinlerdir. Maniler günlük yaşamın olaylarını ve insan ilişkilerini anlatır. Dolayısıyla toplumda ve kültürde halk edebiyatı ürünleri doğaüstü unsurlar ya da simgesel anlamlar içerse de gerçek yaşamın izlerini, günlük yaşantıyı, insanın hüznelerini ve sevinçlerini anlattığı için gerçeklik taşıyan türlerdir.

Bu yüzden gerçeklik algısını sadece modern dönemden sonraki edebiyat içinde değil, fantastik ya da doğaüstü unsurları içerdiği için ötekileştirmeden halk edebiyatı gibi eski metinlerin içinde de değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü

"Edebiyat ancak bütünü ile ele alınırsa kültüre denk düşer. Nasıl her insan hayatın bir parçası ise, her edebî eser de öyledir. Her edebî eserde hayat ve kültürün bir parçası görünür." (Kaplan, 1982, s. 11).

Halk edebiyatı ürünleri de sosyal gerçekliği anlatan, bazen "olani" bazen de "olması gerekeni / ideali" anlatan ürünlerdir ve sosyal bağlam içinde değerlendirilmelidir. Daha doğru çıkarımlar ve değerlendirmeler yapmak adına bütünü görmek ve bütünün içindeki parçalara bakmak önemlidir. Edebiyat içerisinde gerçeklik algısına bakılması gereken bu parçalardan biri de sözlü kültürün ürünleri olan masallardır.

Masal ve Masal Kahramanlarında Gerçeklik Algısı

Masal evrensel açıdan en yaygın olan çok eski ve köklü edebî türlerdendir. Boratav, masalı "nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı" (1999, s. 75) olarak tanımlarken Sakaoğlu, "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde, dinleyicileri inandırabilen, bir sözlü anlatım türü" (2002, s. 4) şeklinde masalı tanımlar. Ölçer Özünel ise buna karşılık yeni bir masal tanımına ihtiyaç duyulduğunu,

masal tanımının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini, çünkü yukarıda bahsi geçen bu tür masal tanımlarının eksik olduğunu, tutarlı nedenlerle açıklanmadığını ve araştırmacıları zorunlu bir ön kabule götürdüğünü ifade eder (2017, s. 20). Elçin ise masalı, “köklü geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan, ‘hayali-gerçek’, ‘mücerret-müşahhas’, ‘maddi-manevi’ bir takım konu, macera, vaka, problem, motif ve unsurlar, nesir dili ile vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, hususi bir üslupla anlatılır veya yazılır.” (1986, s. 369) diye tanımlar. Bu tanımdaki hayal ve gerçeğin bir arada belirtilmesi bu çalışmanın da kapsamı açısından dikkat çekicidir. Nitekim Stith Thompson, Kaarle Krohn, Johannes Bolte, Walter Anderson, Max Lüthi gibi isimlerin çalışmalarından hareketle Goldberg, masallarla ilgili yapıya ve anlama bakıldığında anlayışımızdaki en önemli değişimin artık masalların temelde sabit olduğuna inanmamak olduğunu dile getirir (1986, s. 164).

Masal türü de diğer edebî türler gibi insanın hikâye dinleme ve anlatma ihtiyacından doğmuştur. Bu bir psikolojik ihtiyaçtır ve insan yaşadığı baskıyı, istek ve arzularını bu türle de dile getirerek rahatlamaktadır (Kaya, 2017, s. 90). Yaşamda insanları zorlayıcı pek çok şeyin olması gibi anlatılarda dolayısıyla masalarda kahramanı zorlayıcı pek çok şey bulunmaktadır. Anlatılarda alışılmışın dışındaki dünyada kahraman olağanüstü varlıklar ve unsurlarla sınanır.

İnsanın gerçeklik bilgisine karşın anlatılarda zaman zaman doğaüstü varlıklar ve unsurlar vardır, insan hayalini kurduğu şeylere inanmak ister. Anlatıların sürekliliğinin bundan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çünkü hayal ettiği şeyin yaşadığı ya da gördüğü şeylerin daha iyi versiyonları olduğunu düşünür. Olsaydı zaten o hayalleri kurma ihtiyacı hissetmezdi. Ayrıca insan yaşadığından ve gördüğünden farklı şeyler deneyimlemek ister, bu yüzden yaşadığı sıradanlıktan uzaklaşma gayretiyle çevresinde bulamasa da hayallerinde, edebî ve sanatsal eserlerde olağanüstülük ister.

Masal akıl yürüten hayallerdir. Olağanüstü hayalleri, birbirleriyle tutarlıymış gibi akıcı bir şekilde akıl yürüterek bir araya getirir ve arada kurulan bağ o kadar kolay, doğal, akıcıdır ki masalın tohumunun nerede olduğu bilinmez (Bachelard, 2013, s. 201). Masalın kendi dinamiğiyle beraber eğer gerçekçi yönleri olmasaydı bu akıcılığın sağlamayacağı söylenebilir.

Masala yönelik yapılan en büyük tartışmalar genellikle hayal ürünü olması, fantezi olması ya da gerçeklikten kaçış olarak görülmesidir. Bu açıdan bakmanın biraz sıkıntılı olduğu düşünülmektedir. Sonuçta çoğu edebiyat ve sanat eseri bir hayal ürünüdür. Gerçeği anlatsa dahi artık o eser bir kurgudur. Öyleyse neden hem sözlü kültürde hem de yazılı kültürde hayal ürünü eserler ortaya çıkmaktadır? Çünkü hayallerle gerçek aranmaktadır. Şirin’in dediği gibi

“Masal gerçeğin başka bir düzlemde anlatımıdır. Hemen her masal, mutluluğa giden yolda iyinin öne çıkarılması, adaletin gerçekleşmesi ve mutluluğun zaferi ile sonlanır. Bu yönü ile masal, gerçeği soyutlayarak bilinçaltında resimleme sanatıdır.” (2007, s. 31).

Toplumsal ve kültürel hayatta dile getirilemeyen şeyler bu şekilde daha rahat dile getirilmekte ve sanatın ya da edebiyat çerçevesine hikâye anlatmanın etkililiğinden faydalanmaya çalışılmaktadır.

Enongene Mirabeau Sone, özellikle Kamerun'a odaklanan Afrika'daki halk masallarını incelediğinde vardığı sonuçlardan birinin de "sözlü edebiyatın bir türü olarak masallar, malzemelerini toplumun gerçeklerinden alır ve dolayısıyla insanların değerlerini ve dünya görüşünü yansıtır." (2018, s. 142) diye ifade eder. Zaten edebî bir türün bir toplumda ya da kültürde kabul görmesi toplumun gerçekleri ve değerleriyle ne kadar örtüştüğüyle de ilgilidir.

Bazı anlatılarda, masalarda, insan yaşamının gerçekleri masal diyarına ait fantastik maceralar altında sunulur (Dawkins, 1951, s. 425). Batı'da bariz anlamın arkasında, simgesel etkilerinin verdiği özel canlılığı taşıyan öyküler, doğaüstüne duyulan duygunun azalmasıyla birlikte peri masallarının eskisi kadar rağbet görmeyerek edebiyatta halkın yaşamının genel sorunlarına ilişkin görüşlerini çok açık bir şekilde ortaya koymak için masala benzeyen ilkel romanlar ilgi görmeye başlamıştır (Dawkins, 1951, s. 427). Günümüzde masal türünün yerine geçen ve daha çok ilgi gören türler ortaya çıksa da masallar işlevleriyle varlığını devam ettirmekte ve hâlen bazı ihtiyaçlara cevap vermektedir.

İşlevler açısından toplumsal ve kültürel örgütlerdeki kolektif bellek onların gerçeklik algılarını da belirler ve çeşitli bağlarla her zihinde bireysel ve ortak tezahürlerle gerçekler ortaya çıkmaktadır. Ortak olanlar zamanla sembolik özellikler de kazanmakta ve kültürde belli amaçlarla masal gibi bazı türlerin içinde varlığını devam ettirmektedir.

Masallar, toplumsal ve kültürel gerçeklikler taşımalarının yanında yaratıcı yönleri sayesinde gerçeklik algısının farklı bir boyuta taşınmasına yardımcı olmaktadır. İyi bir masal, okuyucuları veya dinleyicileri gerçek dünyanın ötesine taşıyarak farklı bir gerçeklik algısı oluşturabilmektedir.

Masal gerçekliği elbette kendi özellikleriyle diğer modern tarzdaki gerçekçilik içeren türlerden farklılıklar taşır. Ancak diğer türler gibi o da kurgudur. Kurgusal anlamda masalın evrensel boyutta bir ilerleyişi, yapısı ve motifleri vardır. Bu unsurlarla masalın kurgusunda olması gereken tutarlı, bir yerde gerçekçi anlatıma sahip olması gerekmektedir. Elbette gerçekliğin zayıf olduğu yerler de vardır. Örneğin, masalda gerçeklik algısının zayıflamasındaki en büyük sebeplerden biri zaman ve mekân belirsizliğidir. Ancak kahraman ve eylemleri gerçektir. Masalda kullanılan motiflerin çoğu gerçeklikle sıkı bir ilişki içindedir. Hepsi masaldaki ve kültürdeki işlevleriyle belli gerçeklikleri içermektedir.

Kurgu hem gerçekliğe yakın hem de gerçeklikten çok uzakta olabilir. Kurgunun sınırları bazen belli, bazen muğlaktır. Çünkü kurgusal gerçekliğin sınırlarının nerede başladığı ve bittiği belirsizdir. Bu sınırlar hem kurgu içindedir hem de kurgu dışına uzanır. Hem yazar hem de okur için dünyalar arası sık geçişler olduğu için gerçeklik sabitlenemez. Aslında kurgu, kurgusal gerçekliğin ötesindeki kabullere bir meydan okumadır. Bizim bildiğimiz

ve kabul ettiğimiz gerçekliğin de kurgusal olabileceğine dair bir göndermedir. Dolayısıyla gerçekliğin sorgulanmasıdır (Ören, 2015, s. 160). Gerçekliğin sabit olmaması koşulların değişkenliğinden kaynaklanır, ama bu sabit olmama aynı zamanda koşullara göre olayları, durumları, duyguları sorgulama fırsatı sunar.

Gerçekliğin ya da hakikatin algılanması için sorgulama gerekmektedir. Örneğin masalarda olaylarla, duygularla, düşüncelerle hatta doğaüstü unsurlarla kahraman gerçekliği sorgulayabilmektedir. Bu şekilde gerçekliğin algısında değişim yaşanır, yaşattırılır. Kahraman anlatı boyunca yaptığı sorgulamalar sayesinde gerçekliğe yeni boyut kazandırma fırsatı yakalar, üstünlüğü bu sorgulamalar sayesinde elde eder. Ayrıca birey anlatılarla beraber kendi zihin inşasında doğaüstü varlıklar veya unsurlarla hayatın kendine sunduğu şeylerin sınırlarını genişletme imkânı bulur.

Hakikate ulaşmak ya da gerçekliği bulmak için kahraman(lar)ın masalda görevleri olur ya da onlara görevler verilir. Bu görev ve sorumluluklar nesnel dünyadaki görev ve sorumluluklarla çok benzeşirler. Anlatının inandırıcılığı ve akılda kalmasını sağlamak için de bu benzerlikler gerekmektedir. Masalın içsel tutarlılığının ve mantığının sürekli olarak korunduğu görülür. Kahramanların ve diğer karakterlerin duygusal gelişimleri vardır. Masallardaki temalar, motifler ve metaforlar derin anlamlarla gerçekliğe zenginlik katılmasına yardımcı olur ve kahramanın hareketlerinin ve kararlarının arkasındaki motivasyonları destekleyici unsurlardır. Masaldaki çatışma ve gerilimlerin gerçek hayattakilerle örtüştüğü görülür. Bütün bu bahsedilen özellikler gerçeklikle ilgili olan özelliklerdir. Eğer istenirse masaldaki çoğu şey gerçekçilik açısından ele alınabilir. Ancak bu çalışma kapsamında gerçeklik özellikle kahraman açısından ele alınmaktadır.

Kahraman “genel geçerliği olan olağan insani biçimlerin yerel ve kişisel tarihsel sınırlamalarını çatışarak aşabilmiş olan kadın ya da erkek”tir (Campbell, 2010, s. 30). Kahramanın yolculuğu ise üç ana dönemde ele alır: ayrılma-erginleme-dönüş (Campbell, 2010, s. 42). Bir anlatıda kahraman erginlemesini tamamlamak ya da bulunduğu zor durumdan kurtulmak için bazı aşamalardan geçerek bir yolculuk gerçekleştirir. Kahramanın yolculuğu gerçeğe yolculuktur. Kahraman sıradan dünyasından çıkıp olağanüstü dünyaya geçtiğinde büyü ve doğaüstü bir dünya üzerinden yolculuğunu gerçekleştirirse de amaç gerçeklik içindir.

“Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü tuhafıklar bölgesine doğru ilerler; burada masalsı güçlerle karşılaşılır ve kesin bir zafer kazanılır; kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle geri döner.” (Campbell, 2010, s. 42).

Masalarda sanki sıradanlığın ötesine geçme arzusu vardır. Sıradanlığı aşarak hakikate ulaşılacağı hissi dinleyiciye ya da okuyucuya da hissettirilmektedir. İnsanın ihtiyaçları içinde bulunduğu gerçekliği algılama isteği de yer alır. Masalda belirsiz gibi görünen şeyler olsa bile kahramanın döngüsel yolculuğunda yaşanan olayların bazıları ve duygular aslında potansiyel gerçektir, diğerleri de gerçeği aramak, bulmak, yansıtmak içindir. Nitekim anlatıya ya da konuya göre hikâye, zaman zaman olağanüstülük ister. Doğaüstüyle gerçeklik sorgulattır. Bilinci şaşırtsa da hatta sarssa da olayı, durumu ya da

düşünceyi çeşitli yöntemlerle sorgular. Bazen anlatılarda bu sorgulamalar psikanalitik bir okumayla analiz edilebilir.

Modern romanlarla karşılaştırılırsa romanda da masalda da karakter durumdan çok daha önemlidir; durumlar aslında karakteri eylem hâlinde göstermek için tasarlanmıştır. Bir halk masalında insanların gelişimini değil, kendilerini içinde buldukları durumun gelişimini izleriz. Bu farklılık, ilk bakışta halk masallarının sıkıcı olduğu hissine kapılmamıza neden olur, çünkü onlarda öyküde aramayı öğrendiğimiz pek çok şey eksiktir. Öte yandan bu genelleştirilmiş ve basitleştirilmiş doğa, onları insanlığın ortak duygularını yansıtmaya uygun hâle getirir, çünkü sonuçta insan yaşamının temel durumları her zaman aynıdır (Dawkins, 1951, s. 429). Masalda kahraman temel olmasaydı, masal isimlerinin çoğu kahramanlarıyla adlandırılmazdı (Sarpkaya, 2020, s.122). Keloğlan, Mercan Kız, Limon Kız, Nohut Oğlan, Nardaniye Hanım, Telli Senem, Üç Oğlan, Tembel Çocuk ve Padişah Kızı, Korkak Adam ve Devler, Kabak Gelin, Derviş, Hüsnü Yusuf gibi daha pek çok sayacağımız masal, kahramanlarının adlarıyla müsemmadır.

Kahramanın adıyla adlandırılan ve kahramanın kurguda temel olduğu masallardan Keloğlan masalları kahramanın içinde bulunduğu gelişimi en iyi gözlemlediğimiz masallardan biridir. Bu kapsamda gerçeklik temelinde Keloğlan masallarında kahraman açısından gerçeklik algısı analiz edilmektedir.

Keloğlan'ın Gerçeklik Algısı

İnsanın güçle, bilgiyle, deneyimle ilişki içine girme isteğini geçmişten günümüze anlatılar ve anlatıların kahramanları sağlamaktadır. Bu istekle uzantılı olarak masalarda bireyselliğin ya da bireysel kurtuluşun ön planda olduğu görülür. Bireysellelikle beraber insan bilincinin varlığı, gücü, algısı yadsınmaz.

Bergson, insanın bilinçli olmasının bir belleğe sahip olmasıyla ilişkili olduğunu (2013, s. 52) söyler. Anlatıların kahramanlarının da zihin evreninin oluşmasında ait olduğu kültürün gerçekliklerini içinde barındıran toplumsal ve kültürel belleğin önemli ve etkin bir yeri vardır. İnsan çevresiyle, sahip olduklarıyla, deneyimleriyle ve öğrendikleriyle şekillenir. Mitsel zamanlardan günümüze kadar kültürel ve bireysel bellek bu sayede oluşmuştur.

Kahraman penceresinden bireysel açıdan bakıldığında anlatıların içeriğinde farklılıklar vardır. Halk anlatı formlarını açıklarken Bascom, masal ve efsanelerin mitlerden farklı olarak ana karakterlerinin çoğunlukla insanlar ve davranışları olduğunu dile getirir (1965, s.4-6). İnsan ve davranışları gerçeklik algısı için en temel dayanaktır. Çünkü gerçeklik algısı kişinin içinde bulunduğu dünyayı anlama biçimidir ve davranışları bunun bir çıktısıdır. Kültürel bellek içerisinde ortada yüzyılların birikimi vardır ve bu birikimin içinde bir şeylerin mutlaka gerçek olması gerek. Anlatılara olağanüstülüklerle ve abartılı anlatımlarla beraber bu gerçeklik girmiştir. Kültürde ve edebiyatta bu yüzden tarih bilgisiyle beraber gerçek dünya bilinmeden masalın ve kahramanlarının gerçekliği de algılanamaz.

Halk anlatılarının kahramanlarının dünyasında modern insanın iç kırılmaları ve iç monoloğu görülmez. Dışa dönük olan bu tiplerin asıl kavgaları daha çok henüz ritmini bulamayan dış dünyayadır (Özcan, 2013, s. 249). Hayat mücadelesi içinde dünya sorunlarıyla uğraşan kahraman çoğu zaman anlama yönelik zihinsel yapılanmanın mücadelesini veremese de her zaman böyle değildir. Bazen kendiyile yüzleşmesi gerekir, kendi bilincine ve anlam dünyasına güvenmesi gerekir. Masalarda bunun örneği Keloğlan tipinde görülür.

Çalışmanın konusu olan Anadolu'dan derlenen Keloğlan masallarına yönelik pek çok kitap ve makale bulunmaktadır. Bu çalışmanın sınırları kapsamında özellikle Keloğlan tipiyle ilgili masalları bir çalışmada toplayan Tahir Alangu'nun 2009 yılındaki kitabındaki masallar ele alınmaktadır. Zaman zaman diğer çalışmalardan da örnekler verilmektedir. Keloğlan Masalları kitabında 19 tane bu kahramana ait masal bulunmaktadır: Keloğlan ve Devler, Keloğlan ile Köylüler, Köse Değirmenci ile Keloğlan, Dev Anası ile Keloğlan, Keloğlan ile İki Padişah, Keloğlan Para Kazanıyor, Keloğlan ile Üç Cambaz, Keloğlan Hiç Alıyor, Keloğlan ile Kırk Haramiler, Keloğlan ile Kardeşi, Keloğlan ile Padişah, Keloğlan ile Kötü Hasan, Keloğlan Defineci, Keloğlan ile Devler Ağası, Keloğlan'ın Nohudu, Keloğlan ile Kargası, Keloğlan ile Köy Ağası, Keloğlan ile Ali Cengiz, Keloğlan ile Padişah Kızı. Bazıları benzer metinler olmak üzere başka kaynaklarda da Keloğlan masalları yer almaktadır. Örneğin, Naki Tezel'in (1971) Türk Masalları kitabında da 12 adet Keloğlan masalı bulunmaktadır: Keloğlan ile İhtiyar, Keloğlan Yemen'de, Keloğlan'ın Ali Cengiz Oyunu, Oduncu Keloğlan, Keloğlan Hindistan Yolunda, Keloğlan'ın Köse'ye Masalı, Keloğlan Ölüyü Diriltiyor, Tembel Keloğlan, Dev ile Keloğlan, Keloğlan Yedi Kat Yerin Altında, Keloğlan'ın Tokmağı, Hamamcı ile Keloğlan. Keloğlan, Türk dünyası ve kültüründe yaygın ve millî bir motif olduğu (Ergun, 2005, s. 78) için bu çalışmada gerçeklik algısı bakımından analiz edilmektedir.

Her türde olduğu gibi anlatının kahramanı olabilmesi için bir kişinin bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Şahin, kahramanı yan figürlerden ayıran en önemli özelliğin yetenekli olması (2014, s. 19) olduğunu ifade eder. Masallardaki yolculuğundan anlaşılacağı üzere Keloğlan, "Akıllı, zeki, sevimli, muktedir, dürüst, kötülere karşı acımasız" (Ergun, 2005, s. 80); "Kurnaz, elinden iş gelen, haksızlığa tahammül edemeyen" (Sakaoglu, 2002, s. 226) özellikleriyle yan figürlerden ayrılan yetenekli yönleri vardır.

"Kötüler ve kötülüklerle savaşa giren masal kahramanı, iyi yürekli korkusuz, suçsuz, akıllı ve temiz, becerikli, sabırlı, çalışkan bir delikanlıdır. Bu masal kahramanı, bağlı bulunduğu toplumun ve masal dinleyicilerinin ülkülerine ve özlemlerine uygun düşen bir kişidir." (Alangu, 1968, s. 460).

Bu yüzden masallarla toplumsal ve kültürel yapıya göre doğru ya da yanlış bilinçli bir değer aktarımı vardır.

Kendi toplumunun ve kültürünün özelliklerini taşıyan ve ona uyan kahraman her insan gibi çok yönlüdür. Keloğlan'ın gerçeklik algısına bakarken yaşadığı dönemi göz önünde bulundurmak gerekir. Bugünün bilgisiyle geçmiş dönemin metinlerini incelerken dikkatli olmak gerekir. Sonuçta

“Modern çağın kanunları farklıdır. Buna bağlı olarak kategorileri de farklıdır. Bütün aşkınlığını yitiren çağın canlandırmalarında insanın kendilik olgusu yatar. İnsanoğlu, tarihin çocuğu olduğunu kabullenir.” (Özcan, 2013, s. 250).

Tarihin çocuğudur, ama insan da toplumlar da anlatıları da değişmektedir.

“Modern çağla birlikte olağanüstünün, mitin, mucizenin, muammanın ve harikanın biçimlendirdiği metinlerin yerlerini sıradan metinlere bıraktığını görürüz. İnsanoğlu, doğayı egemenliği altına aldığı için onun gizemini çözmüştür. Bunun için mucize ve muamma çağının yerini, aklın biçimlendirdiği bir dünya düzeni alır.” (Özcan, 2013, s. 250).

Bilgiyle beraber anlam dünyası genişlemiş, akıl ön plana çıkmıştır, bu durum anlatılarda bu şekilde yansır.

Keloğlan masalları nispeten günümüze daha yakın zamanın ürünleri olduğu için belki de masallarda dönemsel açıdan bir geçişin olduğu ve aklın daha ön planda olduğu görülür. Mitolojik masallarla karşılaştırıldığında

“Keloğlan masalları daha gerçekçi, çağımızın şartlarına daha yakındır. Keloğlan masallarında, olağanüstü ve fantastik unsurlar asgariye indirilmiş, kurulu düzene, otoriteye boyun eğme yerine beceri, hile ve cesaretle birlikte aklın ve mantığın rehberliğinde bir başkaldırı, bir direniş söz konusu olmuştur.” (Şimşek, 2017, s. 46).

Nesnel dünya değiştiği için insan da değişir ve değişim insanın gerçeklik algısına yansır. Algılama ve anlatımlarında da değişimlere yol açar.

“Mitostan eposa ve epostan masala gördüğümüz bu algılama ve anlatım farklılığı daha çok insan, dünya ve dil bağlamında ortaya çıkar. Masalın bir aşamadan sonra mitos-epostan koparak gerçekçi bir varlık kazanmaya yöneldiği burada açıkça göze batar.” (Alangu, 2009, s. 193).

Kahraman yolculuğunu gerçekleştirirken zihinsel olarak hangi gerçekliklerden faydalıyor, hangi araçları ve kaynakları kullanıyor, amacını gerçekleştirmek için hangi eylemleri gerçekleştiriyor, eylemlerin gerçeklikle uyumu nasıl gibi sorular kahramanın gerçeklik algısını ortaya çıkarmada önemli sorulardır.

İnsanın çevreyle olan ilişkisi sonucu karşılıklı etkileşim ve bu etkileşimin çıktıları vardır. Kullanılan dil, kültürel bellek, zıt karakterler, çatışmalar, karakterler arasındaki diyaloglar, konuşma tarzları onların kişiliklerini yansıtır. Halkın kolektif bilincinin bir çıktısı olan Keloğlan masalları kurmaca dünyada da halkın dilini, diyaloglarını yansıttığı için gerçekçidir. Örneğin, Keloğlan Hiç Alıyor masalında kahraman yerine ve duruma göre konuşmazsa, söylenenleri unutup ne dediğini bilmezse zor duruma düşüyor, etrafındakilerden dayak yiyor. Karşılaştığı kişilerin hepsi duruma göre bir şeyler söylüyor, anlamsal açıdan bu konuşulanlar diğer bir durum için geçerli olamayabiliyor ve olay kötü sonuçlanıyor. Ancak Keloğlan her hikâyede böyle değil, bazen çok akıllı, kurnaz, yerine göre konuşup davranan gelişim gösteren bir tiptir. Kahramanların ve diğer karakterlerin

duygusal gelişimleri, gerçeklik algısını artırdığı için okuyucular veya dinleyiciler karakterlerin değişimini gördükçe, hikâyenin gerçekçiliği artar.

Kurguda gerçekliği en çok yansıtan olay ve olgulardan biri de zıtlık ve çatışmadır. Halk anlatılarının

“gerçekçilik ile olan zıt ilişkisi kurgunun düğümlendiği anlarda da karşımıza çıkar. Kurgunun en kırılgan anında kurgunun devamını getirebilmek için anlatıcının bulduğu çözüm gerçekçilikten kaçıp kurguyu bu temelde kurmaktadır.” (Gültekin, 2014, s. 415).

Aynı ortak unsurların kullanımı, gerçekçilik ve zıtlık ilişkisi masallarda da görülür.

“Keloğlan’ın gerek muzipliğiyle gerekse olağanüstü güçlerle mücadelede takındığı tavırla, yapıcı ve yıkıcılık gibi zıt karakteriyle, bazen aptallığa varan saflığı ile ve bazı özelliklerine bağlı olarak ‘ortak gölge figürünü’ temsil etmesi sebebiyle ‘hilebaz’ arketipine benzeyen yanlarının olduğu söylenebilir.” (Şimşek, 2017, s. 52).

Keloğlan halk anlatılarının merkezi hilekâr tiplerinin en bilineni ve olumlu niteliklerinin yanında masalların merkezi olan hilekâr ve düşman tipidir (Özdemir, 2023, s. 54). Keloğlan aynı zamanda meraklı ve duygusal bir tip olarak masallarda anlatılır. Kahramanın hem iyi yönüyle hem de kötü yanlarıyla anlatılması gerçeklik açısından oldukça önemlidir. Tahir Alangu da tıpkı Keloğlan ve Köylüler, Keloğlan ile Kardeşi masallarında olduğu gibi Keloğlan’ı, sırası gelindiğinde kötülük yapmaktan çekinmeyen, katı yürekli kaba bir tip şeklinde tarif eder.

“Bu dünyanın haksızlıklarına karşı, alttan ve derinlerden gelen sinsi ve kinle karışmış bir saldırı ya da bir direnme gereksinmesi, Keloğlan masallarının bütün örneklerinde ortak bir özellik olarak bulabildiğimiz, önde gelen temel öğedir.” (Alangu, 1968, s. 461-464).

Görüldüğü gibi Keloğlan anlatılarda insanî özellikleri ve zıtlıklarıyla yer alır. Olumlu ve olumsuz yönlerin bir arada verilmesi yolculuğunda zıt yönlerdeki çatışmaları ve değişimleriyle gerçekliği yansıtır. Örneğin, Keloğlan ile Padişah masalında Keloğlan, annesini yıkamak isterken sabırsızlığı ve ağabeyinin sözünü dinlememesi yüzünden tedbirsiz davranarak onun ölümüne neden olur, sonra bir başka yaşlı kadını daha öldürür. Keloğlan önceleri kendince iyi niyetli hareket etmeye çalışsa da gerçekleştirdiği eylemlerin sonuçlarını bilmemekte ve sorumluluklarını alamamaktadır. Toplumsal ve kültürel çatışmaların çoğu ait olunmayan ya da idrak edilmeyen şeylerden kaynaklanmaktadır. Bilinç ve idrak düzeyi arttıkça çatışma sona erer. Nitekim Keloğlan ile Padişah masalında kahraman İstanbul’a gelip yanında yaşadığı kadını korumak için daha akıllıca davranır ve bir sürü oyun düzen yapsa da daha tedbirli davranmaya başlayarak sonunda amacına nail olur ve masalda çatışma biter.

Campbell, “Bütün ruhsal eylemlerde bireyin, uzun ruhsal disiplinler yoluyla, kişisel sınırlamalarına, çekişmelerine, umut ve korkularına olan bağlılığını terk ettiğini, hakikatin gerçekleşmesinde yeniden doğuş için gerekli olan öz-kıyımına karşı

direnmeyip, böylece büyük an için niteliklerinin tam olarak gelişmiş olduğunu” (2010, s. 270) belirtir. Bilinçsel bir farkındalık yaşamının örneği Keloğlan’ın şu sözlerinde görülür:

“El elden üstündür derlerdi, yüceler cüceleri küçümsememeli diye söylerlerdi, inanmazdım. Evrende benden üstünün olduğunu sanmazdım. Aşırı güvende aldanmışım, ben yanılmışım. Yazık ki şimdiye dek bunu kavrayamamışım. Benden sonra gelenlerin kavramasını dilerim.” (Kartal, 1987, s. 20)

diyerek sorgulamalarının faydasını görür ve yeni gerçeklik algısı sayesinde kurmacada yaşadığı çatışma zayıflayarak kahramanın lehine sonuçlanır.

Keloğlan Para Kazanıyor masalında olduğu gibi “Keloğlan’ın annesi, oğlunun tembelliğinden ve uykuculuğundan yakınıdır.” (Ergun, 2005, s. 80). Varoluşsal gerçekçilik açısından da kahramanın tembel ve uykucu olması hayatın olağan akışı içinde olan sorumluluklarından kaçan ve kendi yaşam yolunu seçen bir kahraman olarak anlatılması bir başka gerçeklik boyutudur. Ayrıca Keloğlan tipinin kişisel özellikleri ve tercihleriyle anlatılarda ideal olan ya da kolektif geleneğin yerine bireysel yaşantının bulunduğu masallar olması açısından toplumsal ve eleştirel gerçekçiliğin de bir yansımasıdır. Hem olumlu hem de olumsuz özellikleriyle Keloğlan karakteri Anadolu insanının tipik özelliklerini içerisinde barındırır.

“Onun bazen kurnazca bazen akılsızca sergilediği davranışlar aslında günlük hayatta pek çoğumuzun sergilediği davranış biçimleridir. Haksızlığa karşı gelmesi, kendisine ya da ailesinden birine oynanan oyunlara tepki vermesinin ve bu tepkilerin kimi zaman zalimce olmasına rağmen halk tarafından kabul görmesinin sebebi”nin (Dursun, 2008, s. 6) bu olduğu söylenebilir.

1970’lerden sonra postmodernizmle birlikte kent ve birey olgusu baskın konulardan biri olarak edebiyatta yerini alır ve gerçeklik bu temalar üzerinden verilir, daha çok da varoluşsal açıdan ele alınır. Ancak daha önce de bunlar edebiyat ve kültürün içinde o dönemin koşullarına göre yer alan olgulardır. Keloğlan’ın masalarda köyden şehre gelmesi farklı ya da daha gelişmiş yerlere gitmesi, oralarda sınanması bu durumun bir göstergesidir. Olaylara sorgulayarak gerçekçiliğin gereği olan nedensellik bağıyla yaklaştığı görülür. Masalarda kahramanın yolculuğunda hem bireysel hem de toplumsal mücadeleler, toplumun ve bireyin günlük gerçekçi sorunları üzerinden olmakta ve anlatılmaktadır. Bu yüzden masallar olağanüstü içeriklere sahip olsa da anlatılarda “gerçekmiş gibilik” hissettirilir.

Keloğlan masalarında mücadele biçimi gerçeklik üzerinden olmakta ve gerçeklikle eyleme geçilmektedir. Keloğlan ile Devler masalında kahramanın rakipleri olağanüstü tip olan devlerdir. Ancak Keloğlan bu devlerin fiziksel üstünlüklerine karşılık onu öldürme isteklerinden herhangi bir doğaüstü güç göstermeden, büyü ya da sihir kullanmadan veya dışarıdan bir kurtuluş olmadan onları aldatıp aklını kullanarak kurtulmuştur.

Bazen de Keloğlan aldatan değil aldatılmaya çalışıldır. Örneğin, Keloğlan ile Üç Cambaz masalında Keloğlan cambazlar tarafından aldatıldığı zaman cambazların oyununu anlayıp sinirlenince

“Kel kafası iyice kızmış, gözleri gazaptan belermiş, içinden coşmuş da dışından küfürleri basmış. Yine de yüreği soğumamış. O diyarda eşek çok para ettiğinden zararına mı yansın, uğradığı hakarete mi döğünsün, bilememiş. Bu cambazları dar yerde kıştırıp öcünü almadan edemeyeceğini anlamış” (Alangu, 2009)

diyerek intikam almaya çalıştığı görülür. Özellikle kahramanın aldatılma aşamalarında gerçeklikle daha fazla ilişkinin kurulduğu görülmektedir. Hamamcı ile Keloğlan masalında Hamamcının Keloğlan’ın tavuklarını alıp parasını vermemesi üzerine ikisi arasında Keloğlan’ın galip geleceği bir çekişme yaşanır. Herhangi bir olağanüstülüğün olmadığı gündelik bir hayat hikâyesidir. Yine aynı şekilde Keloğlan ile Köse ve Değirmenci ile Keloğlan masalları herhangi bir olağanüstülük içermez. Değirmende un öğütürken kimin daha iyi masal anlatarak değirmendeki bütün ekmekleri alacağı üzerine Köse’nin iddiaya girmek isteyip onu kandırmaya çalışması ve çeşitli oyunların sonunda Keloğlan’ın onu yenmesini anlatan ve haramilerle yaşadıklarıyla gerçek-hayal çatışması sunan günlük olayları, konuşmaları içeren bir masaldır. Birbirlerine anlattıkları masallar ya da bazı anlamsız ifadeler de kahramanların bilinçaltını gösteren söylemlerdir. Örneğin, Keloğlan’ın

“Ekinleri biçmeye gittim. Çöreğin uğrasını bu tarlanın çift hakkından kaldırdım. Tarlanın kıyısındaki ceviz ağacının dibinden bir domuz kaçtı. Ardından bir tırpan savurdum. Tırpan domuzun ardına battı. Domuz kaçtı, tırpan biçti. Domuz kaçtı, tırpan biçti. Uzun etme köse, bu çörek Keloğlan’a düştü.” (Alangu, 2009).

Kahraman masal anlatırken akli çörekteki hakkındadır, uydurduğu masalını da ona göre anlatmaktadır.

Bu arada şunu da belirtmek gerek ki masalların her bir anlatım ortamı gerçekliğin yeniden üretilmesidir. Keloğlan’ın masallarda inşa ettiği bir gerçeklik yani anlatıcının yeniden ürettiği bir gerçeklik vardır. Özellikle sözlü kültür ortamında masal anlatıcısıyla beraber yeniden şekillenmektedir. Dolayısıyla anlatıcının gerçeklik algısını yansıtmaktadır, masal yazılı metne geçtiğinde de aynı şey kaleme alan kişi açısından geçerlidir. Nitekim bu şekilde gerçekliğin değişimi ve dönüşümü hatta bazen gerçekliğin yitimi dahi söz konusu olabilmektedir.

Keloğlan ile İki Padişah masalında kahramanın günümüz bazı insanları gibi hayatını idame ettirmesi, sevmesi, çalışıp çabalaması, yaşamını değerlendirmesi ve anlamaya çalışması

“ekmeğini taştan, aşını da işten çıkarmayı küçük yaşından öğrenmiş. Yaşlıları, akranları sokak aralarında birdirbir oynayıp zıp zıp yuvarlanırken, sırtına ağır yükleri yüklenip alından ter sızdırarak çalışmasını, düşünüp taşınmasını da adım adım öğrenmiş” (Alangu, 2009)

ifadelerinden görülmektedir. Modern edebiyattaki gibi dış dünyadan iç dünyaya dışsal gerçeklikten içsel gerçekliğe yavaş yavaş bir geçişin olduğu söylenebilir. Bu masalda Hint

padişahının sorularına verdiği neredeyse felsefi cevaplarda doğru bilgi ışığında eleştirel bir gerçekçilik vardır.

Aynı bilgelik Keloğlan'ın Rüyası masalında da görülür. Keloğlan,

“bilgelik yanı ile karşımıza çıkmaktadır. O, padişaha gönderilen ve kimsenin çözemediği şifreli sözleri anladığı gibi, Rus padişahının karşısına çıkarak, onun dışında başka kimsenin anlamadığı birtakım imalı sözler söyleyip sorularına sorularla karşılık vererek gücünü sergiler.” (Şimşek, 2017, s. 49).

Keloğlan ile Ağası masalında da kahraman aklını ve zekâsını kullanarak ağa karşısında canını kurtarır. Kahramanın bilgisi ve aklı, zenginlik ve fiziki güç karşısında galip gelir. Bireyin zihin dünyasının, bilgi birikiminin, sorgulama yetisinin üstünlüğü vurgulanır. Keloğlan ve Kırk Haramiler masalında “Keloğlandır, oyununu, düzenini, lafını, sözünü önceden hazırlamış.” (Alangu, 2009) cümlesinden görüldüğü gibi kahraman düşünen hazırlık yapan, kurgulayan ona göre davranan, kendi zihin dünyasının gerçekliğiyle hareket eden bir tip olarak görülmektedir.

Yitirilen ile hayal edilen gerçeklik genellikle kahramanın çatışma, bunalım ve çaresiz kalma anlarında karşımıza çıkar. Kahramanın yolculuğundaki erginlemeye geçmeden önceki aşamalardan biri olan “çağırıyor reddetme” (Campbell, 2010) gibi aşamalarla anlatılarda kahramanın tam da ne yapacağını, nasıl davranacağını bilemediği yani zihninin bulanıklaştığı zamanlarda yitirilen ya da hayal edilen gerçeklik olarak bazı Keloğlan masallarında ortaya çıkabilmektedir. Keloğlan ile Kardeşi masalında kahramanın düşündüğü şeyler istediği gibi olmaz, sonuçta annesinin ve bir başka kocakarının ölmesine sebep olur. Şehre geldiğinde kahramanın daha düşünceli ve zeki olduğu görülür, elbette ona göre oyunları da artmıştır.

Keloğlan ile Kardeşi ve Keloğlan ile Padişah masallarında iki kardeşin arasındaki çekişme, birbirinin sözünü dinlememe toplumsal ve varoluşsal gerçekçiliği yansıtır. Akılsızlığı ve acımasızlığı yüzünden başını derde sokup kardeşiyle arasını kötü eyleyip kendi köyünde barınmayınca İstanbul'a çalışmaya gelen kahraman, modern insanın gerçekliğine benzeyen sorunların belki de ilk örnekleriyle yüzleşir. Aynı durumun bir başka örneği Keloğlan ile Kötü Hasan masalında kahramanın çocukluk arkadaşıyla para kazanmak için kırsaldan şehre gidip çabalamasında da görülür. Para kazanıp anasının isteği üzerine evlenecektir, ancak daha yolculukta arkadaşı onu yarı yolda bırakır ve kahraman zor anlar yaşar. Keloğlan “köyden kente göçün sonucu ‘Ben de isterem.’ mantığıyla şehirlinin imkânlarına saldıran arsız bir tiplene değildir” (Sarpkaya, 2019, s. 817) aksine varoluş mücadelesi veren bir kahraman görünür.

Keloğlan ile Köy Ağası masalında toplumsal bir eleştiri olarak ağa ile çalışanlar arasındaki adaletsizlikten dem vurulur. Ağa çalışanların hakkını vermeyerek onlara sürekli şartlar öne sürer. Keloğlan da bu haksızlığa kendi tarzıyla onun kendilerine karşı kullandığı tavırla karşılık verir. İşverenle çalışan arasındaki çıkar çatışmasını ve zalim anlaşmayı anlatan ifade Camgöz Ağa'nın kendisine kızınca Keloğlanın verdiği cevaptır:

“Aman ağam, kavlimiz, kararımızda yılmak, bezmek, bıkmak, usanmak ve de sonunda kızmak yoktu. Kim kızarsa, öteki onun sırtından bir çarıklık deriyi yüzüp çıkaracaktı. Unutma ağam, aman unutma ki, bıçağım bileyli, yüreğim de hay haylı, elim kolum vay vaylı! demiş de bir güzel sırtıtmış. Ağa da hık demiş, hak demiş. Çaresiz susmuş.” (Alangu, 2009).

Keloğlan ile Ali Cengiz masasında Keloğlan anasına evlenmek istediğini söyler, anasını hem fakir olduklarını hem de kimi isteyeceklerini sorduğunda padişahın kızını isteyeceğini söylemiş. Annesi nasıl olur, neler olur dese de Keloğlan eksiği, kusuru olmadığını söyleyerek ısrar etmektedir. Anası korkarak utana sıkıla padişahın oğlunun aklı havada gönlü yücede olduğunu söyleyerek kızını ister. Padişah da eğer Ali Cengiz oyununu öğrenirse kızını vereceğini söyler. Ali Cengiz’i arayıp bulan Keloğlan kırk gün içinde oyunları, düzenleri, hünerleri öğrenir. Artık usta olan Keloğlan, Ali Cengiz’in kızının tembihiyle imtihanda aklının karıştığını, tembihinin dolaştığını, bilemediğini söyleyerek bildiğini fark ettirmeden canını kurtarmış. Sonunda da pazardan padişahın sarayına onun ve kızının önüne kadar bir kovalamaca ve şekil değiştirmeyle birbirini alt etmeye çalışmışlardır ve bu mücadeleyi Keloğlan kazanmıştır. Bu masal ve oyunla Çelepi’nin de ifade ettiği “Yuri Lotman tarafından kuramsallaştırılan ve kültür bilimlerinde yeni bir kavram olan semiyosfer” bakış açısından “bireyin zihin küresi olan ve evrenin metinsel anlamının ilişkilendirildiği” inşa süreci ve sürekliliği bellek ile sağlanır. “Bireysel, toplumsal ve kültürel belleğe ait kodlamalar ile sağlanan hatırlama, insanları çepeçevre saran metinsel bağdaşıklığı sağlayan semiyosferin ürünüdür.” Bu yüzden Keloğlan ile Ali Cengiz “Türk semiyosferinin yarattığı anlam alanıyla var olan en güzel örneklerdendir.” (2023, s. 61). Keloğlan ve Ali Cengiz oyunlarda çeşitli hayvan şekillerine girip hünerlerini sergilerken orada seçtikleri hayvanlar ve onların sıralaması belirli şeyleri simgelediği gibi oyunun galibini de belirlemektedir ki Keloğlan sınavı geçip sevdiği kızla evlenebilmiştir. Dolayısıyla bu masal, kahramanın zihinle anlam dünyasının ve kültürel belleğinin yansıdığı gerçeklik algısını da özellikle kahramanın yaşam yollarını özgürce seçtiği için varoluşsal gerçekçilik açısından yansıtmaktadır.

Kahramanın kendi yaşam yolunu seçtiği bir başka anlatı Keloğlan ile Padişah Kızı masasında Keloğlan padişahın kızını isterken “Benim sizden, yaradılışta olsun, kullukta olsun ne gibi bir eksiğim var, şevketli şahım?” deyince padişah, “Haklısın, Keloğlan, Tanrı’dan ve de kulluktaki yoldaşlığımızdan mesel getirince, aramızda ne rütbe ne de mevki farkı kaldı. Şimdi herkes gibi sen de kızımı isteyebilirsin. Yalnız bütün isteklere koştuğumuz bir şart var. Onu yerine getirirsen, kızımı sana veririm.” (Alangu, 2009) der. İnsanın varoluşsal olarak eşit olduğu anlatıda vurgulanır ve bu gerçeklik kahramanın yolculuğunda ilerleme sağlar.

Ebette modern dönemden sonraki edebiyatta olduğu gibi Türk anlatı geleneğindeki masalarda karmaşık zihin dünyası, derin açıklamalar ve ayrıntularla kahramanın gerçekliği aktarılmaya da gerçeklik vardır, bazen basit ve temel düzeydedir, bazen de daha karmaşık ve çok boyutludur. Kahramana gerçeklik algısı açısından Keloğlan tipi üzerinden bakarken yukarıda açıklanan örneklerden görülmektedir ki gerçeği farklı yaklaşımlarla bir arada değerlendirmek gerekmektedir. Kahramanın gerçeklik algılarını

belirleyen tarihsel, toplumsal, kültürel, sanatsal, eleştirel, varoluşsal ve edebî olguları da göz önünde bulundurup gerçekliğin farklı veya ortak tezahürlerle ortaya çıkabileceği varsayılmalıdır.

Sonuç

Masal, gerçeklikten farklı bir dünyada geçse de okuyuculara veya dinleyicilere ait olduğu toplumun ve kültürün gerçekliklerini yansıtır. Hayal gücünü teşvik ederek genellikle öğretici veya eğitici mesajlar içerirken, masal aynı zamanda eğlenceli ve büyüleyici bir deneyim sunarak gerçeklik algısını değiştirme veya genişletme imkânı sunan bir türdür.

Masal kahramanlarının gerçeklik algısı, masalın temel öğelerinden biridir, çünkü gerçek dünyadan farklı bir dünyada maceralara atılırlar ve bu yolculuk sırasında kendi gerçeklik algılarını sorgularlar veya değiştirirler; kahramanların düşünceleri, inançları ve bakış açıları değişebilmekte ve gelişebilmektedir. Masallarda kahramanların gerçeklik algısı, onların kişisel büyüme ve gelişimlerini yansıtan bir tema olarak da kullanılmaktadır. Örneğin, bir masal kahramanı, başlangıçta düşmanca veya korkak bir tavır sergilerken yolculuğu boyunca cesaret kazanarak veya ön yargılarını değiştirerek kendi gerçeklik algısını dönüştürebilmektedir. Masallar, kahramanlarının gerçeklik algısını zenginleştiren ve değiştiren fantastik öğeleri kullanarak, okuyuculara veya dinleyicilere yeni bakış açıları sunmakta ve hayal gücünü genişletmektedir.

Masallarda gerçeklik algısı kullanılan öğeler, motifler ve teknikler aracılığıyla, tema ve metaforlarda, karakterin kurduğu duygusal bağlarda ve amacında, betimlemeler ve ayrıntılarda, içsel tutarsızlıklardan kaçınmada, duygusal gelişimde, gerilim ve çatışmada, diyaloglarda karşımıza çıkmaktadır.

Gerçeküstü olan şeyler bir doygunluk hissi vermektedir, ancak gerçeklik yani hakikat arayışı da o doygunluk hissini hatta idrak açısından daha fazlasını verebilmektedir. Bu yüzden toplumda iki türe de ait sanatsal ve kültürel içerikler çokça rağbet görmektedir.

Halk edebiyatında gerçeklik algısı, farklı zaman ve türlerdeki kültür, inanç, yaşam biçimi, düşünce yapısı ile kendini gösterir. Mitoloji ve efsaneler insanı ve insanın evrendeki yerini anlatmaya çalışan türlerken inançlar ve ritüeller gerçeklik algısını etkiler. Toplumsal gerçeklikler halk edebiyatı türlerine konu olur. Destanlar kahramanların yaşamlarını ve mücadelelerini; halk hikâyeleri daha çok günlük yaşamları ve insan ilişkilerini anlatır. Ağıtlar, ölen kişilerin anısına yakılan ve gerçek yaşamın acılarını dillendiren metinlerdir. Maniler günlük yaşamın olaylarını ve insan ilişkilerini anlatır. Bu nedenle halk edebiyatı ürünleri gerçek yaşamın izlerini, günlük yaşantıyı, insanın hüznünü ve sevinçlerini anlattığı için gerçeklik taşıyan türlerdir. Edebî eserler ve kültür bütünü görmek ve bütünün içindeki parçalara bakmak için önemlidir, bu parçalardan biri de masallardır.

Türk anlatı geleneğinde kahramanın gerçekliği sorgulaması ve kahramanın gerçeklik algısı açısından Keloğlan tipi dikkat çekicidir. Olaylara gerçekçiliğin gereği olan nedensellik bağıyla yaklaştığı görülür. Masallarda kahramanın yolculuğunda hem bireysel hem de toplumsal mücadeleler, toplumun ve bireyin günlük gerçekçi sorunları üzerinden olmakta ve anlatılmaktadır. Keloğlan masallarında mücadelelerde gerçeklikle eyleme

geçilmektedir. Kahramanın hem iyi yönüyle hem de kötü yanlarıyla, aldatılmalarıyla birlikte anlatılması gerçekliğin bir yansımasıdır. Kahramanın bilinç ve idrak düzeyi arttıkça çatışma zayıflar ve yeni gerçeklik algısı sayesinde kurmacada yaşadığı çatışma lehine sonuçlanır.

Keloğlan masallarının hepsi olağanüstülük içermez. Toplumsal gerçekçilik açısından bireyin gündelik hayatını konu alan olaylar ve durumlar bazen mizahi bazen düşündüren bazen ironik içeriklerle ya da yeniden üretilen gerçekliklerle bazen anlatıcının ağzından bazen kahramanın ağzından toplumun ve kültürün gerçekliğini toplumsal ve eleştirel gerçekçilikle yansıtır. Kahramanın gerçeklik algısıyla anlatılan olaylar ve durumlar üzerine bir bakış açısı sunar.

Keloğlan masallarının kahramanında toplumsal, eleştirel, varoluşsal ve büyülü gerçekçiliğin ilkelerinin izleri görülür. Kahramanın gerçeklik algısı, anlatıcı/yazar-metin-dinleyici/okur ekseninde onların gerçeklik algılarını da belirler ve çeşitli bağlamlarla her zihinde bireysel ve ortak tezahürlerle gerçekleri düşündürür, sorgular, yansıtır.

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Alangu, T. (1968). Keloğlan masalları/ Mitostan kurtuluş- Gerçeğe yöneliş. *Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)*, (207), 458-469.
- Alangu, T. (2009). *Keloğlan masalları*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bachekard, G. (2013). *Mekânın poetikası*. (Alp, Tümertekin Çev.). İthaki Yayınları.
- Bascom, W. R. (1965). The forms of folklore: Prose narratives. *The Journal of American Folklore*, 78 (307), 3-20.
- Bascom, W. R. (2003). Folklorun biçimleri: nesir anlatılar. (Yeliz, Özay Haz.; R. Nur, Aktaş vd. Çev.). *Millî Folklor*, 15 (59), 76-94.
- Bergson, H. (2013). *Metafizikçe giriş*. (Atakan, Altınörs Çev.). Paradigma Yayınları.
- Boratav, P. N. (1999). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Gerçek Yayınevi.
- Butor, M. (1991). *Roman üstüne denemeler*. (Mehmet, Rifat & Sema, Rifat Çev.). Düzlem Yayınları.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (Sabri, Gürses Çev.). Kabcacı Yayınevi.
- Çelepi, M. S. (2023). Türk semiyosferinde bir mücadele örneği: Ali Cengiz Oyunu. *Millî Folklor*, 18 (137), 61-73.
- Çıkla, S. (2002). Romanda kurmaca ve gerçeklik. *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*, 65-67.
- Dawkins, R. M. (1951). The meaning of folktales. *Folklore*, 62, 417-429.
- Dursun, A. (2008). *Keloğlan masallarının tespiti ve tasnifi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eagleton, T. (2017). *Edebiyat olayı*. (Başak, Yüce Çev.). Sel Yayıncılık.
- Eco, U. (1994). *The limits of interpretation*. Indiana University, Bloomington.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ergun, P. (2005). Altay destanlarında ve Anadolu Türk masallarında Tastarakay-Keloğlan. *Millî Folklor*, (68), 78-84.
- Ertem, B. (2018). *Hasan Ali Toptaş'ın romanlarında gerçeklik algısı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faris, W. B. (2005). Magical realism in Spanish American literature. Zamora, L. P. & Faris, W. B. (Ed.), *Magical realism: theory, history, community* (p. 163-191). Duke University Press.
- Gezer, A. (2020). Edebiyatta gerçeklik kavramının yeri üzerine bir inceleme. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6 (23), 296-308.

- Goldberg, C. (1986). The construction of folktales. *Journal of Folklore Research*, 23, 163-176.
- Gültekin, M. (2014). Popüler roman ve Türk halk hikâyeciliğinde ortak unsurlar. *Electronic Turkish Studies*, 9(6), 409-417.
- Jusdanis, G. (2012). *Kurgu hedef tahtasında*. (Çiçek, Öztekin Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (1983). *Edebiyat akımları ve temel metinler*. Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kaplan, M. (1982). *Kültür ve dil*. Dergâh Yayınları.
- Kartal, N. (1987). *Aslan Keloğlan*. Yuva Yayınları.
- Kaya, M. (2017). Masallar ve çağdaş edebiyatımız. *Varlık*, 1313, 90-93.
- Kefeli, E. (2007). *Metinlerle edebiyat akımları*. 3F Yayınevi.
- Koçak, R. & Gökler, R. (2008). Varoluşsal yaklaşımda psikolojik danışma ve gruba uygulanışı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 91-107.
- Moran, B. (2014). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Nobokov, V. (1988). *Edebiyat dersleri*. (Fatih, Özgüven & Ayşe Nihal, Akbulut Çev.). Ada Yayınları.
- Ölçer Özünel, E. (2017). *Masal mekânında kadın olmak: Masallarda toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi*. Geleneksel Yayıncılık.
- Ören, A. (2015). Edebiyatta kurgusal gerçeklik. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 156-162.
- Özcan, T. (2013). Modern bir öncü: Keloğlan. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (65), 247-258.
- Özdemir, M. (2023). *Mitten medyaya Keloğlan*. Arı Sanat Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Akçağ Yayınları.
- Sarpkaya, S. (2019). Dionysos ve Keloğlan: Türk mitolojisinde dionizyak bir tip olarak Keloğlan. Akın, İbrahim Okan (Ed.) *Uluslararası mitoloji sempozyumu* (809-820). Proceedings Book.
- Sarpkaya, S. (2020). *Tebriz Türk Masalları Üzerinde Bir İnceleme*. [Yayımlanmış doktora tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sazyek, H. (2010). Türk romanında postmodernist yöntemler ve yönelimler. *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*. 65/66/67. 510-528.
- Sone, E. M. (2018). The folktale and social values in traditional Africa. *Eastern African Literary and Cultural Studies*, 4 (2), 142-159.

- Şahin, D. (2014). *Seçilmiş Grimm Masallarında kadın figürü*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen Altın, N. (2017). Toplumsal gerçeklik ve postmodern roman. *Humanitas*, 5 (10), 91-109.
- Şimşek, E. (2017). Türk masallarının millî tipi: Keloğlan. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5 (11), 41-57.
- Şirin, M. (2007). *Ruhi masal atlası*. Kök Yayıncılık.
- Tezel, N. (1971). *Türk masalları 2*. Milli Eğitim Basımevi.
- Türk, D. (2012). Eleştirel gerçekçilik üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (3), 189-217.
- Watt, I. (2007). *Romanın yükselişi- Defoe, Richardson ve Fielding üzerine incelemeler*. (Ferit Burak, Aydar Çev.). Metis Yayınları.
- Yüce, S. (2016). Edebiyatta gerçekçilik ve alımlama estetiği. *Söylem Filoloji Dergisi*, 1 (2), 105-117.
- Zipes, J. (2006). *Fairy tales and the art of subversion*. Routledge Taylor & Francis Group.